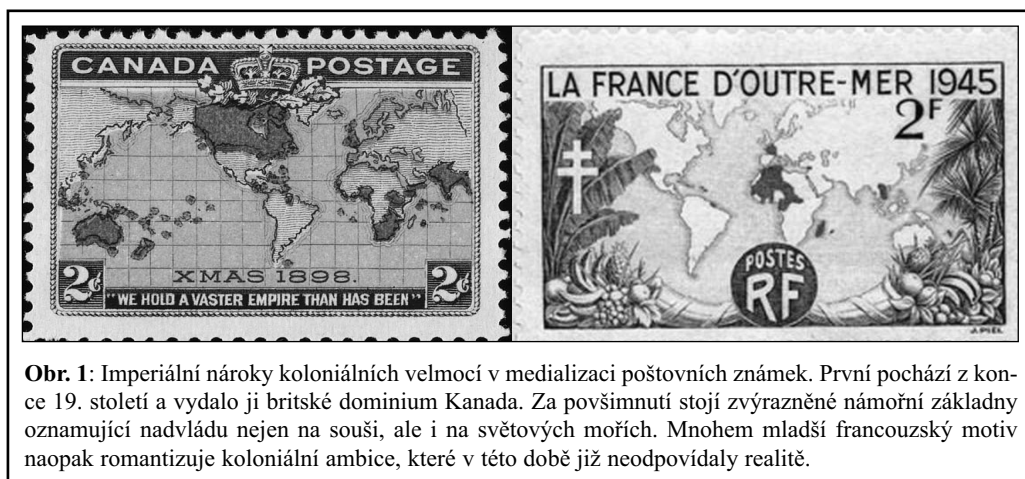

(DE)KOLONIZACE NA POŠTOVNÍCH ZNÁMKÁCH A JEJICH DIDAKTICKÝ POTENCIÁL

KAMIL ŠTĚPÁNEK

The text first presents selected features and specifics of postage stamps as a source of information about historical facts. Then it examines the frequency and variation of the concept of the chosen subject – colonization, decolonization and postcolonization process – in the reflection of the postage stamp. Finally, it suggests the educational potential of these postage stamps in developing pupils' historical consciousness and other media pedagogical, didactic and methodological aspects of application in the teaching of modern history, including the deepening of inter-subject relations.

Key words: history teaching; didactics of history; postage stamps; propaganda; medial education; anniversary the creation of Independence; decolonization.

Úvodem

Není třeba pochybovat o tom, že žáci se zájmem o poštovní známky si prohloubí své zeměpisné dějepisné znalosti a částečně rozšíří i jazykové kompetence. Výtvarná dimenze těchto miniatur navíc ukrývá estetický potenciál, ale přednostně nás přece jen zajímá propagandistický charakter motivů, dekolonizaci nevyjímaje. Jejich cílevědomé rozpoznávání, analýza a interpretace mohou být účinně využity pro cíle mediální výchovy.

Skutečnost, že se pozornost o tento mediální objekt (byť nijak převratným způsobem) podařilo rozšířit i mezi historiky, didaktiky a pedagogy činné v dějepisné výuce, naznačuje jednoduché vysvětlení: Známky mají povahu obrazového pramene a obsahují podobně jako textové zdroje

hodnotné informace o době svého vzniku. Pro historické poznání vyžadují nicméně uplatnění odpovídajících metod pramenné kritiky a pro naše účely i adekvátní didaktickou implementaci do dějepisné výuky.¹ Logicky jim z hlediska třídění pro potřeby edukace náleží místo jednak mezi autentickými prostředky výuky a zároveň médií smyslového vnímání, kam řadíme zejména fotografie, karikatury, plakáty, reprodukce malířských děl apod. Jsou také čitelným zdrojem názorně sdělujícím, k jakým tradicím a odkazu se státní útvar hlásí, proměnlivá četnost námětu na časové ose a jeho forma může zase napovědět, jakými transformacemi tato tradice procházela.

Poštovní známky provázející proces dekolonizace a jeho připomínky jsou dnes snadno dostupné prostřednictvím internetu. Vzhled a popis můžeme zkoumat ve filatelistických on-line katalozích třídících známky podle jednotných pravidel.² Poněvadž předmětem zájmu je vysledování didaktického potenciálu poštovních známek, nikoli jejich zkoumání z filatelistického hlediska, odbornou literaturu zabývající se známkami od výrobního procesu, tiskařské techniky, výrobní vady, rarity až po zoubkování je možné uplatnit spíše sporadicky. Důležitou roli sehrávají sekundární informační zdroje, práce odborných historiků o detailních historických souvislostech,³ jež pojetí a symboliku vyobrazených událostí v případě potřeby pomohou osvětlit, interpretovat a poté zařadit do výuky jako alternativní médium žákovského poznávání historické skutečnosti. Při promyšlení úkolů, které by anotované masmédiu mohlo plnit v moderní dějepisné výuce, představuje úvodní poučení jedná z kmenových prací moderní německé mediální didaktiky z pera H. J. Pandela, ale i do češtiny přeložený text britského historika a didaktika Roberta Stradlinga s propagací principu multiperspektivního nazírání informačních zdrojů i chápání jejich vztahu k současnosti.⁴ Z české autorské dílny je možné doporučit mediálně zaměřenou oborově didaktickou syntézu autorského tandemu Labischová – Gracová s odkazy na další zdroje. Tématu se věnují rovněž četné texty autora příspěvku.⁵

Lesk i bída koloniálních říší, dekolonizace a oslavy nezávislosti ve známkové reflexi

Poštovní známka nejen že potvrzuje existenci konkrétního státu, často plní funkci jeho symbolu.⁶ S oblibou reflektuje mapu, vlajku, hlavu státu, typickou krajinu nebo exportní produkci

¹ Inspirativní účinek nasazení poštovní známky ve výuce spočívá mimo jiné v jejím potenciálu alternativního rozšíření individuální mimoškolní zájmové činnosti žáků. Propagací filatelie nepochybně přispíváme nejen k všeobecnému vzdělání a rozvoji historického vědomí žáka. Při práci s poštovními známkami se objevují a prohlubují i odborné a specifické, tedy odborně filatelistické dovednosti. Tyto mohou pro změnu podporovat rozvoj některých osobních vlastností, jako je trpělivost, smysl pro estetiku třídění filatelistického materiálu apod.

² Srov. blíže: <http://worldphilately.com/>; <https://www.briefmarken.de/> apod.

³ FERGUSON, N.: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2016; KNOPP, G.: *Sen o světové říši*. Praha 2013; KLÍMA, J.: *Pod německou vlajkou*. Praha 2005; NÁLEVKA, V.: *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha 2004; NÁLEVKA, V.: *Světová politika ve 20. století (II)*. Praha 2000; LIBIONKA, D.: *Poselství poštovních známek*. Dějiny a současnost, č. 1/2005, s. 21–24; apod. K ujasnění faktografie obvykle postačí i standardní encyklopedická díla.

⁴ PANDEL, H.-J.: *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*. Schwalbach 2005; STRADLING, R.: *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*. Praha 2003.

⁵ LABISCHOVÁ, D. – GRACOVÁ, B.: *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava 2008; ŠTĚPÁNEK, K.: *Medializovaný konflikt III. (Na frontách studené války optikou oborově didaktiky dějepisu a Mediální výchovy)*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, roč. 25/2011, č. 1, s. 97–108; ŠTĚPÁNEK, K.: *Moderní dějiny v reflexi poštovní známky a její didaktický potenciál*. In: KHONOVÁ, J. – HOLUBOVÁ, B. (eds.): *Přítomná minulost: XVII. A XXVIII. Letní škola historie*. Praha 2016, s. 205–218 apod.

⁶ Poprvé informaci v tomto smyslu podává zábavná publikace dvojice autorů a výtvarníků, jež seznamuje dětské čtenáře se symboly české státnosti – vlajkou, hymnou, pečeti či státním znakem. Zabývají se jejich původem a souvislostmi právě s poštovními známkami. VELÍŠEK, M.: *Můj stát – Putování s českým lvem za sedmi státními symboly*. Praha 2016, s. 62–63.

této země a na ose mezipředmětové vazby dějepis-zeměpis představuje atraktivní informační zdroj.

Nechci se zde věnovat konkrétnímu historickému a politickému vývoji bývalých kolonií, jelikož ten je poměrně dobře znám, postačí zdůraznit některé charakteristické rysy dekolonizace. Nesporný účinek na tento proces měl vznik studené války a následné bipolární rozdělení světa. Nově zrozené nebo dekolonizované země se tak od samého počátku ocitly ve velmocenském ringu východního a západního bloku. Soupeření idejí vzápětí bezprostředně ovlivnilo vývoj těchto zemí jak politicky, tak i ekonomicky a často je přinutilo k pokusům o vojenská řešení. Nejznámější příklady reflektované školními učebnicemi představují Korea, Vietnam nebo Angola.⁷ Snaha vyhnout se poválečnému rozdělení vytvořením tzv. Třetího světa, zaznamenaná i v paměti četných známkových námětů např. propagací Hnutí nezúčastněných států (Indonésie 1955, výroční zn. Mali 1980, výroční zn. Indie 2005 apod.) přesto nebyla úspěšná.

Samotný historický jev probíhal v poměrně dlouhém časovém úseku a zahrnuje děje násilného osamostatnění (vznik USA) i výsledek diplomatických jednání. Druhý případ je často uváděn v souvislosti s rozpadem britského impéria po 2. světové válce a založením Commonwealthu (již v r. 1931). Velká Británie si tak zachovala vliv ve většině svých bývalých kolonií. Zmíněný postup v žádném případě osamostatněným nezaručoval mírovou evoluci a řada z nich následně prošla krvavým vnitropolitickým vývojem. Mnohem neochotněji se dekolonizačnímu procesu podřizovala Francie. Svedla několik neúspěšných válek, které další vztahy k těmto zemím značně zkomplikovaly (válka o Indočínu, alžírská válka). Ať už se od sebe přístupy mateřských zemí jakkoli výrazně lišily, období 1945–1965 zůstává symbolem nabytí nezávislosti většiny koloniálních území, které postihlo i další vlastníky jako Nizozemí, Belgie či dokonce USA. Kvůli pozdnímu sjednocení vznesly své již značně znevýhodněné územní nároky na sklonku 19. století také Itálie a německý stát, přičemž v případě vilémovského Německa se jednalo opravdu o marginální historickou epizodu. Synonymem projevovaných koloniálních ambic se nicméně stala právě poštovní známka s vyobrazením plující císařské jachty. Obměňované názvy všech německých kolonií na slavnostní pásce lemující námořní motiv představovaly účinné masmediálně šířené sdělení. Itálie své kolonie budované jihovýchodním směrem ztratila s výjimkou Somálska (až v r. 1960) v důsledku 2. světové války. Známková produkce italské koloniální pošty, nepochybně živená potřebou legitimizace, nás překvapí výraznou aktivitou. Pro Italskou východní Afriku bylo jen v období 1938–1941 vydáno 63 různých motivů, italskou Lybii za r. 1912–1934 139 tematicky odlišných známek a pro Eritreu napočítáme v letech 1893–1936: 252 různých známek.

Za finální etapu označujeme obvykle osvobození Angoly a Mosambiku z portugalské nadvlády, přičemž tomuto aktu předcházela dlouhá a krvavá válka (pranýřovaná mj. protikoloniální motivikou poštovních známek).⁸

Systém vydávání koloniálních známek v jednotlivých regionech je kvůli časté transformaci a kombinacím tamní správy pro laiky poměrně složitý a nepřehledný. Pro výukové účely proto zcela postačí výběrová známková reflexe prostřednictvím etablovaných koloniálních velmocí. Sledované výchovně vzdělávací cíle s přihlédnutím k rozsahu textu posléze modelovaly strukturu čtyř kategorií známek: 1) koloniální, 2) koloniální přetiskové, výroční známky připomínající 3) zrod nezávislosti a 4) koloniální útisk. Pro zjištění poznatků z takto utříděného obrazového

⁷ ČÁPKA, F.: *Dějepis Novověk, moderní dějiny*. Brno 2010, s. 83, 95–6.

⁸ KLÍMA, J.: *Dějiny Portugalska Dekolonizace portugalské koloniální říše: historická motivace, specifika, průběh*. Praha 2000; Týž.: *Poslední koloniální válka*. Praha 2001.

materiálu lze vypracovat soustavu otázek a úkolů zohledňující didaktické a metodické požadavky.⁹

Obr. 2: Vhodný příklad k prezentaci britské koloniální historie: Britské známky se vyznačují téměř standardně vyobrazením panovníka (většinou se jednalo o ženy). Vlevo vidíme známku kolonie ovládané Brity od r. 1850, jejíž původní název Zlatonosné pobřeží se získáním nezávislosti v r. 1957 změnil na Ghanu. Nejen pohled do encyklopedie, ale i vyobrazení pevnosti pojmenované Christiansborg v Akkře (vybudovali Dánové, stavěli ji však také Portugalci, Angličané a Holanďané a všichni vyváželi zlato i otroky) žákům napoví o sporech a vzájemných bojích jednotlivých mocností o to které území. Pro výukové účely a podporu mezipředmětových vztahů vybereme motiv s geografickou polohou v rámci Afriky (uprostřed) doplněný přetiskem. Výroční známky nezávislosti (vpravo) obvykle obsahují klíčovou státní symboliku nebo údaje o dosažení samostatnosti.

Poštovní známky používané ve francouzských anglických, německých a dalších koloniích byly navrženy v dobovém stylu typickém pro tyto země a zobrazovaly místní charakteristické objekty, scenérie nebo reprezentanty domorodého obyvatelstva doplněné případně portréty panovníků. Pochopitelně nenaznačovaly nic z chronických problémů sužujících tyto země. Některá vyobrazení byla natolik populární, že je na známkách najdeme nezměněná desítky let (beduín na velbloudu).

Proces transformace kolonie v nezávislé území oznamovaly klientovi poštovních služeb právě přetiskové známky. Razítko otištěné na původním koloniálním motivu dokonale symbolizovalo časové provizorium bezprostředně po získání nezávislosti, než spojové služby uvedly do oběhu regulérní emise. Ani po získání nezávislosti nezřídka nezanikly vazby na mateřskou zemi, což zjevně odráží i náměty. Zvláště patrné je to na známkách bývalých francouzských kolonií. Vedle podobizen nových vládců nebo místní fauny, flory a dalších idylicky domorodých témat na nich nalézáme francouzské umění, středověké panovníky či významné osobnosti francouzské politiky, vědy nebo kultury. Vyzbrojení tímto jednoduchým vysvětlením pak bez rozpaků akceptujeme na afrických emisích i tak nezvyklé výjevy jako adorace zásluh maršála Pétaina v bitvě u Verdunu obklopeného válečnou vřavou (Togo 2016, Guinea 2016, Niger 2016).

Některé země si přitom zachovaly svůj koloniální název i po získání nezávislosti. Z francouzských držav např. Pobřeží slonoviny (Côte d'Ivoire, 1960). Označení vychází z tradičního místního obchodu se slonovinou, který je mimochodem dnes zcela postaven mimo zákon. Podobně

⁹ Aktuálně lze k tématu postkoloniální známky využít také stránky <http://www.herodotos.cz/od-roku-1945/> s metodickou inspirací k nezávislosti Senegalu a Angoly. [online] [cit. 2018-08-20]

Britská Guyana (1970) a mohli bychom navázat rozsáhlým seznamem: Gabon, Jamajka, Indie, ... Francouzská Horní Volta naopak v srpnu 1984 změnila svůj název na Burkinu Faso. Podobně francouzský Madagaskar v letech 1960–75 změnil pojmenování na Malgašskou (dnes nicméně opět Madagaskarskou) republiku. Na francouzských koloniálních známkách (např. období Třetí republiky) žáci pochopitelně nenaleznou panovnické portréty.

Příběh zámořských držav a jejich poválečného rozkladu není černobílý. Protikoloniální euforie padesátých a šedesátých let sama o sobě nestačila zajistit nově vznikajícím státním celkům prosperitu a bezpečnost. Zanechala po sobě nicméně nesmazatelnou mediální stopu mj. v podobě známkových motivů, jejichž analýzou a interpretací ve výuce rozvíjíme kompetenci rozpoznávat a správně interpretovat propagandistické prvky v mediálním sdělení.¹⁰

Obr. 3: (Bývalé) nebritské državy zde zastupují francouzská a belgická zámořská panství. Ukázky dokládají všechny klíčové etapy procesu: koloniální, přetiskové i známky výroční nezávislosti. Idylická domorodá tematika převažuje. Některé země zachovaly svůj koloniální název i po získání nezávislosti: Pobřeží slonoviny r. 1960, fr.: Côte d'Ivoire (vlevo) nebo původně francouzská Mauretánie taktéž r. 1960, (zcela vpravo). Francouzský Madagaskar naopak v r. 1960 změnil (dočasně) své pojmenování na Malgašskou republiku.

Prostřednictvím známek podporovaly osvobozenecká hnutí ve světě takřka výlučně státy východního bloku (nejvyšší četnost vykazují SSSR, NDR, Severní Korea a Kuba) a mezi nimi svůj jediný příspěvek prezentovalo i Československo (1971).¹¹ Úsilí nebylo zdaleka nezištné – vedené snahou vychýlit jazýček mocenských vah ve prospěch komunistického tábora. Nejisté politické výsledky však zdaleka neodpovídaly vynaloženým prostředkům o to více postrádaným v plánovaných ekonomikách. Nejnázorněji tento proces tvorby sovětských satelitů oslavou marxistické vlády Mosambiku zachycuje dvojnámka SSSR z r. 1987 (obr. 4), ale také např. kubánská (2002) obdobně pojatým tématem výročí osvobozeneckého boje Angoly, stejně jako samotná Angola již v r. 1975. Převládající symboliku roztržených řetězů a sevřených pěstí Afričanů (DDR 1981, SSSR 1961, 1970) zde explicitně doplňují komunistické symboly. Analýzou a interpretací motivů žák konstatuje: tradičně uplatňované mediální znaky otroctví nově přejímají úlohu protikoloniálního vzdoru.

¹⁰ Standardní symboliku roztržených okovů v poválečné mediální obžalobě kolonialismu je vhodné doplnit informacemi o poměrně důsledném boji proti otroctví od pol. 19. stol. Zejména v případě Britů a Francouzů. Srov. blíže.: FER-GUSON, N.: *C. d.*, s. 147–153 apod.

¹¹ Výtvarník Josef Liesler pro rok 1971 přijal zadání dvojnámkové emise UNESCO. První k výročí *Pařížské komuny* a druhé k *Boji proti rasovému útoku, kolonialismu a apartheidu* – tj. jediné čs. známky ke sledovanému tématu.

K didaktice a metodice tématu

K metodice uplatnění obrazových médií ve výuce již existuje celá řada podrobných návodů.¹² Nám volně shrnuto a aplikováno poslouží např. následující schéma: 1) popis obrazu a textu 2) analýza obrazu a textu – tj. které osoby nebo objekty jsou vyobrazeny, na koho se poštovní známka obrací svým sdělením, použitá symbolika a její významy 3) interpretace – tj. účel a cíl obrazového sdělení, co a proč obraz nebo text známky nesděljuje 4) žákova formulace osobního postoje nebo popis dojmu, zdůvodnění míry přesvědčivosti, kterou známka účinkuje (idylická podoba koloniálních motivů, historická působivost provizorních přetisků – doklad významné změny, burčující motivy Afričanů se vzeplatými rukama a roztrženými okovy apod.).

Náměty pro otázky a úkoly ve výuce:

Námět č. 1: Obsahové úkoly: Jaké téma známky zpracovávají? Jsou znázorněny osoby nebo objekty? Jedná se o zcela konkrétní, pojmenované nebo subjekty v roli symbolu?

Přesvědčovací strategie: Jaký dojem se pokouší podoba a forma obrazového sdělení vyvolat (správnost aktuálního stavu, nastoupené cesty, kritiky aktuálního stavu? Jakými prostředky (barva, stylizace, symbolika, text, celkové uspořádání) se toho pokouší dosáhnout?

Obr. 4: Prostřednictvím známek podporovaly osvobozené hnutí ve světě takřka výlučně státy východního bloku. Nikoli nezištné úsilí pohaněla snaha vychýlit jazýček mocenských vah ve prospěch komunistického tábora. Nejnázorněji tento proces tvorby sovětských satelitů (zde Mosambiku) zachycuje dvojnámka SSSR z r. 1987 (vlevo dole). Převládající znakovost roztržených řetězů a sevřených pěstí Afričanů je zde demonstrativně doplněna komunistickými symboly. Nespolehlivé politické svazky zdaleka neodpovídaly vynaloženým prostředkům o to více postrádaným v domácích ekonomikách.

¹² LABISCHOVÁ, D.- GRACOVÁ, B.: *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava 2008, s. 96–125; PANDEL, H.-J.: *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*. Schwalbach 2005, s. 211–387.

Vyhodnocení účinnosti: Osobní postoj žáka podpořený zformulovanými argumenty – míra možnosti ovlivnění postoje tímto médiem.

Námět č. 2: Vyučující k prezentovaným sadám známek připraví krátký výklad – příběh britských (francouzských, belgických, holandských...) kolonií v moderních dějinách. Žáci zaznamenají heslovitě klíčové informace a ve skupinkách tato informační schémata sjednotí. Společně koncipují samostatný stručný text. Obměnu představuje skupinové vyučování zahájené postupným výkladem pedagoga ke všem koloniálním panstvím a jejich rozpadu. Týmy žáků sledují pouze přidělený evropský stát. Po sjednocení heslovitých informací zástupci jednotlivých družstev postupně sestaví na tabuli shrnující verzi výkladu.

Námět č. 3: (s podporou mezipředmětových vztahů) Učitel zpřístupní žákům při probírání tématu dekolonizace vhodný příklad (viz. obr. 2 *Gold Coast - Ghana* nebo jej přímo použije). Žáci plní následující úkoly: Vyhleďte a zapište v heslech historické události a příslušná fakta (data, pojmenování, pojmy), která se odrážejí v proměně známky koloniální v přetiskovou a poté známku výroční nezávislosti. Prostřednictvím internetového překladače nebo slovníku dekodujte text poštovní známky. Využijte při lokalizaci území porovnání dějepisné a zeměpisné mapy. Vyjádřete se k barevnosti, stylizaci a celkovému výtvarnému pojetí. Posuďte vliv technického pokroku na výtvarný vzhled zkoumaných poštovních známek a ohodnoťte celkový estetický dojem. Porovnejte prostřednictvím údajů v encyklopediích (HDP nebo jakékoli jiné hodnotící informace) současné postavení vybraných bývalých kolonií (africké státy, Indie, ostrovy v Karibiku) ve světovém měřítku. Sestavte tabulku.

Návrh pracovního listu s ukázkou doporučeného řešení:

poštovní známka	pojmenování koloniálního území	světadíl	stát – vlastník kolonie	rok získání nezávislosti	současný název
	<i>Belgisch Congo</i>	<i>Afrika</i>	<i>Belgie</i>	<i>1960</i>	<i>Kongo</i>
	<i>Gold Coast / Zlatonosné pobřeží</i>	<i>Afrika</i>	<i>Velká Británie</i>	<i>1957</i>	<i>Gold Coast / Zlatonosné pobřeží</i>

Obr. 5: Návrh tabulky pracovního listu.

Vyučující připraví tematicky vhodný soubor koloniálních, koloniálních přetiskových a výročních známek. Při jednoduchých analytických a interpretačních úkonech s výsledky vloženými do pracovního listu (viz. obr. 5) žáci prohlubují schopnosti práce s informačními zdroji (obrazovými prameny resp. vizuálními médii). Žáci pracují s příslušnými stránkami dějepisného a zeměpisného atlasu, případně encyklopedií. Je třeba, aby nejprve identifikovali označení území (případně jeho český ekvivalent), lokalizaci v prostoru: světadíl, mateřskou zemi; čas: rok vzniku závislosti/nezávislosti a současný název. Základní faktografické úkolování může být rozšířeno o další rubriky nebo jejich obsah (pojmovologie, souvislosti) či souběžné vyplňování slepé mapy.

Takto lze generovat buď exemplární ukázkou příběhem jednoho území, anebo rekonstrukci celého koloniálního panství. Záleží na prostoru, který hodláme látce věnovat.

Námět č. 4: Příkladem kvalitativně odlišného (souvislostního) kladení otázek je správné utřídění filatelistického materiálu se vzájemnou historickou vazbou. Vhodný podnět poskytuje například soubor známek koloniální Britské Indie a přetiskové nebo výroční známky Indie, Západní a Východní Pákistán (Bangladěš), Cejlon (Srí Lanka), Nepál, Barma. Žáci mohou zjišťovat v informačních zdrojích důvody rozpadu (separace) koloniální državy na nové segmenty. Na tomto médiu vyhledávat rovněž údaje o formě státu, jeho představitelích, charakteristických přírodních, politických nebo historických událostech, apod. Sestaví do tabulky.

Závěrem

Vizuální média tedy mohou zastávat v historickému vzdělávání roli obrazového pramene a poštovní známky propagačně zaznamenávající historickou realitu její proměny nebo legitimizační úsilí jsou v této úloze obdobně využitelné. Relativně snadná dostupnost a hojnost vyobrazených témat představují pro dějepisné vyučování významné výhody. Máme k dispozici nosič zásadních informací s potenciálem edukativního média. Předložený text se pokusil na struktuře čtyř dimenzí (de)kolonizační tematiky a jejich exemplárních příkladů naznačit potenciál, kterým filatelistický materiál či poštovní známky mohou přispět k úspěšné výuce moderních dějin, mediální výchovy a posílení mezipředmětových vztahů. Uplatnění ikonického textu ve výuce by nicméně nemělo být omezeno pouze na jeden informační zdroj. Poštovní známky sice naznačují tendence v prioritách dobové společnosti ohledně stereotypizované symboliky, osobnostních kultů, tradic či legitimizace stávajícího nebo adorace eventuálně negace předchozích režimů. Jako spolehlivé měřítko existence nebo míry těchto propagandistických projevů však nestačí a vyžadují další mediální srovnání – multiperspektivita je v moderní (dějepisné) výuce žádoucí samozřejmostí.

PhDr. Kamil Štěpánek, CSc.
katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: stepanek@ped.muni.cz